CYMDEITHAS BOB OWEN

Elusen Gofrestredig Rhif 507948

Y Casglwr

Argraffwyd gan Wasg Gwynedd, Cibyn, Caernarfon, Gwynedd.

* * *

CYMDEITHAS BOB OWEN

Tâl aelodaeth:
£5 y flwyddyn (Ionawr-Rhagfyr) i'w anfon at y Trysorydd

SWYDDOGION

Llywydd Anrhydeddus
John Roberts Williams

Cadeirydd
Dr Brynley F. Roberts
Hengwrt, Ffordd Llanbadarn, Aberystwyth, Dyfed SY23 1HB
(0970 623577)

Ysgrifennydd
Gwyn Tudur Davies
11 Maes yr Afon, Aberystwyth, Dyfed SY23 1PL
(0970 623174)

Trysorydd
Miss Anne K. Till
26 Maes Ceiro, Bow Street, Dyfed SY24 5BG
(0970 820235)

Golygydd
Richard H. Lewis
40 Maes Ceiro, Bow Street, Dyfed SY24 5BG
(0970) 828102

Pwyllgor Gwaith y Gymdeithas
Y Swyddogion
Dr Huw Edwards
Dr Rhidian Griffiths
Dr R. Geraint Gruffydd
Dafydd Glyn Lloyd Hughes
Dafydd Jones
Huw Ceiriog Jones
Gwilym Tudur
Y Parchg Dafydd Wyn Wiliam
Huw Williams

* * *

Cyhoeddir *Y Casglwr* gyda chymorth ariannol Cyngor y Celfyddydau

* * *

RHIFYN NESAF

Dylid anfon cyfraniadau at y Golygydd erbyn 2 GORFFENNAF fan bellaf, os gwelwch yn dda.

Gwasg Gwynedd
Cibyn, Caernarfon Gwynedd
Argraffwyr a Chyhoeddwyr
Ffôn: (0286) 674486

Y Berl Briodas, eto

gan GUTO ROBERTS

Yn sgîl cyhoeddi darlun o 'Y Berl Briodas' o waith Robert Hughes Uwchlaw'rffynnon yn y rhifyn diwethaf o *Y Casglwr* daeth llythyr oddi wrth John Hughes, 3 Ystrad Caron, Tregaron, yn tynnu ein sylw — ynghyd â thoriadau — at hanes yr amgylchiad o ddathlu'r 'Berl Briodas' yng Nghlynnog Fawr, a ymddangosodd yn *Y Genedl Gymreig* ar Fai y 9fed, 1888.

Dywed John Hughes i'r llun o'r hen gwpwl ymddangos 'fel dau wyneb cyfarwydd' iddo ef pan agorodd *Y Casglwr* a chofiodd iddo ddod o hyd i doriadau o'r *Genedl* mewn drôr dresel yng Nglan'rafon Hen, Gyrn Goch, Clynnog Fawr — cartref ei dad.

Mae yn y rhifyn hwnnw — yn ogystal â hanes yr achlysur — lun o Hugh a Jane Jones ochr yn ochr — yn ddau lun ar wahân — heb ddim ond cefndir llwyd tu draw i'r ddwy gadair freichiau. 'Does dim golwg o'r 'lle tân a'r tecell' na'r 'ford gron a'r llestri te' a welir yng ngwaith Robert Hughes a chawn mai cap crwn ac nid het sydd gan Jane Jones.

Mae 'Gohebydd Arbennig' *Y Genedl* wedi bod yn hael hyd at gymryd dwy golofn a hanner o'r papur i roi lluniau a hanes y sgwrs a gafodd â'r 'hen bâr' ac edrydd mai'r 'bardd hyfwyn Hywel Tudur' wnaeth ei 'hebrwng i'r tŷ' a'i gyflwyno i'r 'hen batriarch a'i briod'.

Ymddengys mai crydd oedd Hugh Jones a phan ofynnodd Gohebydd *Y Genedl*:

'Ydych chwi yn meddwl mynd ati i weithio eto?'

'Dwn i ddim wir be' 'na i,' oedd yr ateb ac ni ellid disgwyl ateb amgenach gan un a oedd mor agos i'w gant oed.

Sylw Jane Jones (a oedd yn ôl y stori yn gant oed) oedd:

'Yr ydw i wedi mynd rŵan, eistedd ydi y mheth i. Aiff 'y nghalon i i guro mewn munud os cerdda' i dipyn.'

Pan ofynnwyd a fuont yn yr ysgol:

'Mi fûm i yn yr ysgol gyda Mr Richardson (Evan Richardson) yng Nghaernarfon am chwarter beth bynnag,' oedd geiriau Hugh Jones; ac:

'Mi fûm innau yn yr ysgol yn Plasmawr (hen adeilad oedd yn Stryd Red Lion, Caernarfon) am ryw bedwar mis,' meddai hithau. 'Ac yr oedd yno ryw hogyn mawr â chrwth ar 'i gefn o yn dysgu y plant i sgrifennu. Mi ddown adra yn ben-noeth pan ddoi hiraeth arna i. 'Doedd na ddim byd i gario yr amser hwnnw — na coach, na chadar, na dim, ond traed.'

'Sut ydach chi yn gweld y byd yn awr?' oedd cwestiwn nesaf y gohebydd i'r hen wraig.

'Diar annwyl, mae'r byd wedi newid yn ddwbl; ac mi fydd ryw alterasiwn eto . . . Mi fu gen i grinoline, ac yr oedd yn ddigon hwylus. Ond dyna oedd yr adeg honno, clocsia, a bacsia . . . Bacsia oedd coes hosan, a tafod (fydde ni yn ei alw fo) ar y cefn, a dolan ar y bys nesa' i'r bawd.'

Ychwanegodd:

'Oedd ne'n diar . . . ddigon o sana. Mi awn efo bacsia i'r dre (Caernarfon) ac yn ôl.'

Ys gwn i beth oedd sail gosodiad Jane Jones pan aethpwyd i sôn am ddiwrnod lladd mochyn a phwy a fyddai'n cael y pen ac iddi ddweud mai 'un Morris' gan ychwanegu:

'Yr oedd yn rhaid iddo fo gael pen y mochyn i fynd i'r nefoedd; yr oedd wedi mynd yn di-total.'

Gwelsom mai'r Parchedig Hywel Roberts (Hywel Tudur) a aeth â'r gohebydd i dŷ 'yr hen bâr' ond er mai rhifyn Mai 9 o'r *Genedl Gymreig* 1888 sy'n cofnodi'r hanes ceir bod Hywel Tudur wedi cyfrannu i rifynnau Ebrill 11, Ebrill 18, Ebrill 25 a Mai 2 i sôn am 'Y Berl Briodas yng Nghlynnog-Fawr-yn-Arfon' ac yn yr olaf o'r pedwar rhifyn mae'n ailadrodd mai ar Ebrill 19, 1813 y priodwyd y ddau gan roi'r cofnod a ganlyn o 'Lyfr Cronicl Eglwys Sant Beuno': *Hugh Jones, bachelor, Jane Pritchard, spinster, were married April 19, 1813'.*

Fel y *Diamond Wedding* y cyfeiria Hywel Tudur at y briodas gan gofnodi hefyd 'fod ychydig o gamgymeriad wedi ei wneyd gyda golwg ar oedran y briodasferch , Sian Jones' ac mai fel a ganlyn y ceir y *certificate* yn y 'Llyfr Cronicl': *Jane, daughter of Richard Jones, by Mary, his wife, was born December 21, 1789, and christened, December 27.'*

Nid dathlu oedran yr hen bâr a wneid fodd bynnag ond y 75 o flwyddi priodasol ac fe wnaed hynny drwy bennill a chân. Dyna'r Parchedig R. R. Morris, Caernarfon (R. ap Gwilym — yn ôl *Y Genedl* ynteu Hywel Tudur?) yn llunio cerdd o un pennill ar ddeg o wyth llinell yr un ac fe gaed 'anerchiad awenyddol pert gan Mordaf' mewn cyfarfod yn Ysgoldy Ebeneser.

Robert Hughes, Uwchlaw'r-ffynnon oedd y Cadeirydd a Hywel Tudur yn arwain. 'Doedd 'yr hen bâr' ddim yn y cyfarfod hwnnw fin nos ond wedi bod, er hynny, yn y pnawn pryd y cludwyd y ddau yno 'yng ngherbyd pedwar olwyn *(phaeton)* John Evans Pen-lôn' yn cael ei dynnu efo rhaff ar hyd y pentref. Y ddau arall yn y cerbyd oedd Richard Jones, eu mab, a oedd yn 73 oed a'u cefnder Shôn Hughes, a oedd yn 77 oed.

Canodd Jane Jones amryw weithiau ar yr 'hen fesurau a rhai lled ddiweddar' yn ystod y pnawn.

Mae'n ddiddorol sylwi mai'r Mri Wood a Beaumont, o Wilmslow, Sir Gaer, a fu'n aros yn Nhyddyn Hen, Gyrn Goch, oedd yn dwyn y gost. 'Roeddent wedi anfon at 'Mr Roberts (Tyddyn Hen) yn cynnig "te" cyhoeddus i bawb o aelodau Ysgol Sabbothol capel Ebenezer er dathlu y Berl Briodas'.

'Roedd Mr Wynn, Glynllifon — mab yr Arglwydd Newborough — wedi dod i edrych amdanynt ac 'roedd o'n 'ŵr ifanc smart — dyn tal, cyn daled â'i dad er yn lystiach a choesau a meilyngau siapus a del iawn' yn ôl Hugh Jones, ac aeth ati i ddisgrifio sut 'roedd Jane ac yntau wedi eu gwisgo ar ddiwrnod eu priodas 75 o flynyddoedd ynghynt:

'Côt labed fain a chlos pen glin, efo botymau a bwcl yn cau y godreu am y ben-glin a ruban glas yn gwlwm' oedd ganddo ef, a'r 'bais a'r bedgwn' a'i 'het beaver, ar y cap crwn oedd wedi ei gwiltio ar y talcen ac arno gnotiau mawrion o ruban coch,' oedd gan Jane Jones.

Gair gan y Cadeirydd

Nid pawb sy'n gwybod fod gan Gymdeithas Bob Owen bwyllgor gwaith! Fe gyfarfu ddwy waith yn ystod 1993 am fod amgylchiadau'n gwasgu arnom. Collwyd yn frawychus o sydyn ein Cadeirydd, Tecwyn Lloyd, ac ymddeolodd ein Golygydd, John Roberts Williams. Gwnaed nifer o awgrymiadau yng nghyfarfodydd y pwyllgor a byddwn yn eu gosod ar waith mor fuan ag y bo modd.

Un penderfyniad yw y dylem gyfarfod ar ryw achlysur yn ychwanegol at yr Eisteddfod Genedlaethol. Felly, yn ogystal â chynnal y ddarlith flynyddol ar faes yr Eisteddfod, yr ydym am fentro cynnal Ysgol Undydd yn flynyddol mewn gwahanol leoedd a chyfuno honno â'r Cyfarfod Blynyddol o'r Gymdeithas. Bydd hynny'n rhoi cyfle inni i dreulio mwy o amser i gyfnewid syniadau am weithgarwch y Gymdeithas, megis paratoi cyhoeddiadau, symbylu gweithgarwch lleol, ac ati.

Bydd *Y Casglwr*, dan olygyddiaeth Richard Lewis, yn dal i ymddangos yn gyson, er efallai mewn ffurf ychydig yn wahanol. Bydd ef yn falch i dderbyn llif o gyfraniadau gennych. Yr ydym yn parhau i ddibynnu bron yn llwyr ar deyrngarwch yr aelodau a gorau po fwyaf o rai newydd y gallwn eu tynnu i ymuno â'r Gymdeithas, fel y gall barhau i ffynnu fel y mae hyd yn hyn.

BRYNLEY F. ROBERTS
Cadeirydd